

ROLI O‘YINLAR ORQALI BOLALARNI KASBLAR BILAN TANISHTIRISH

Nosirova Fotimaxon

Qo‘qon universiteti Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi
1-24 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20320856>

Annotatsiya

Mazkur tezisda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida rolli o‘yinlar orqali bolalarni turli kasblar bilan tanishtirishning pedagogik ahamiyati ilmiy jihatdan yoritilgan. Bolaning shaxs sifatida shakllanishida, uning nutqiy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi, mustaqil fikrlashi hamda kelajak kasbiga bo‘lgan dastlabki qiziqishining paydo bo‘lishida rolli o‘yinlarning o‘rni beqiyosdir. Ayniqsa, “shifokor”, “o‘qituvchi”, “quruvchi”, “oshpaz”, “uchuvchi”, “dehqon”, “sotuvchi” kabi kasblarni sahnalashtirish orqali bolalar jamiyatdagi mehnat taqsimoti, kasblarning vazifasi va inson hayotidagi ahamiyatini amaliy ravishda anglab boradilar. Tadqiqot davomida rolli o‘yinlarning psixologik-pedagogik asoslari, ularning bolalarda nutq, tafakkur va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishdagi ta‘siri tahlil qilinadi. Shuningdek, maktabgacha ta‘lim tizimida kasbga yo‘naltirishning dastlabki bosqichi sifatida rolli o‘yinlardan foydalanish metodikasi ko‘rsatib beriladi. Xulosa sifatida rolli o‘yinlar bolalarni kasblar bilan tanishtirishning samarali, qiziqarli va tarbiyaviy jihatdan boy usuli ekanligi ilmiy asoslanadi.

Kalit so‘zlar:rolli o‘yin, kasb, maktabgacha ta‘lim, bolalar tarbiyasi, kasbga yo‘naltirish, pedagogik yondashuv, nutq rivoji, ijtimoiy faollik, o‘yin texnologiyasi, tarbiyaviy metod.

Bugungi kunda ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlovchi, jamiyatda o‘z o‘rnini topa oladigan yosh avlodni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, maktabgacha ta‘lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishining eng muhim davri bo‘lib, bu bosqichda berilgan tarbiya keyingi hayotiy rivojlanishga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli bolalarni erta yoshdan boshlab mehnatga hurmat, kasblarga qiziqish va jamiyatdagi turli faoliyat turlariga ongli munosabat ruhida tarbiyalash dolzarb pedagogik masala hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlarda bolalarning intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xususan, “Maktabgacha ta‘lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun hamda Prezident qarorlarida bolalarni hayotga tayyorlash, mustaqil fikrlashga o‘rgatish va kasbga yo‘naltirishning dastlabki ko‘nikmalarini shakllantirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

Bolalarni kasblar bilan tanishtirishda samarali metodlardan biri bu — rolli o‘yinlardir. Rolli o‘yin bola hayotining tabiiy ehtiyoji bo‘lib, u orqali bola atrof-muhitni anglaydi, kattalar faoliyatiga taqlid qiladi va jamiyatdagi turli ijtimoiy rollarni o‘zlashtiradi. Masalan, “Shifokor va bemor”, “Do‘kon”, “Maktab”, “Qurilish maydoni”, “Oshxona”, “Fermer xo‘jaligi” kabi o‘yinlar orqali bolalar turli kasb egalarining faoliyati bilan yaqindan tanishadilar.

Rolli o‘yinlarning asosiy afzalligi shundaki, ular bolaga majburiy o‘rgatish emas, balki qiziqish asosida bilim berish imkonini yaratadi. Bola o‘yin davomida nafaqat kasb haqida ma‘lumot oladi, balki nutqi rivojlanadi, muloqot madaniyati shakllanadi, mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmasi paydo bo‘ladi. Shu bilan birga, jamoada ishlash, mas‘uliyatni his qilish, mehnatga hurmat kabi sifatlar ham shakllanadi.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalik davrida kasblar haqida shakllangan dastlabki tasavvurlar keyinchalik bolaning kasbiy qiziqishlari va kelajak tanloviga ta‘sir ko‘rsatadi.

Ayniqsa, rolli o'yinlar orqali olingan bilimlar bola xotirasida uzoq saqlanadi, chunki bu jarayon hissiy va faol ishtirok bilan bog'liq bo'ladi.

Bugungi kunda ayrim ta'lim muassasalarida rolli o'yinlardan foydalanilayotgan bo'lsa-da, ularning kasbga yo'naltirishdagi imkoniyatlari yetarlicha tizimli ravishda o'rganilmagan. Shu sababli ushbu mavzuni ilmiy tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati mavjud.

Mazkur tezisning maqsadi — rolli o'yinlar orqali bolalarni kasblar bilan tanishtirishning pedagogik, psixologik va metodik asoslarini yoritish, ularning ta'lim-tarbiyadagi samaradorligini ilmiy asoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Rolli o'yinlarning pedagogik mohiyati Rolli o'yin — bu bolalarning kattalar hayotidagi faoliyatni o'zlashtirishga qaratilgan ijodiy faoliyat turi hisoblanadi. Bola o'yin jarayonida ma'lum bir rol ni bajaradi va shu rol orqali hayotiy vaziyatlarni tushunishga harakat qiladi. Mashhur pedagog va psixologlar rolli o'yinlarni bolaning rivojlanishida asosiy vositalardan biri sifatida baholaganlar. O'yin orqali bola fikrlaydi, kuzatadi, tahlil qiladi va xulosa chiqaradi.

- Rolli o'yinlarning asosiy vazifalari:
- bolani ijtimoiy hayotga tayyorlash;
- nutq va tafakkurni rivojlantirish;
- mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish;
- jamoaviy hamkorlikni shakllantirish;
- kasblarga nisbatan qiziqish uyg'otish. Kasblar bilan tanishtirishning ahamiyati Kasb — insonning jamiyatdagi mehnat faoliyati bo'lib, u shaxsning ijtimoiy mavqeini belgilaydi. Bolani kasblar bilan erta tanishtirish uning dunyoqarashini kengaytiradi.

Masalan: shifokor inson salomatligini saqlaydi; o'qituvchi bilim beradi; dehqon oziq-ovqat yetishtiradi; quruvchi uylar barpo etadi; oshpaz ovqat tayyorlaydi. Bola bu jarayonlarni tushungan sari mehnatning qadrini anglay boshlaydi. Rolli o'yinlar orqali kasbga yo'naltirish metodlari “Shifokor” o'yin Bu o'yinda bolalar shifokor, hamshira va bemor rollarini bajaradilar. Ular tibbiy jihozlar bilan tanishadilar va sog'lom turmush haqida tushuncha hosil qiladilar. “Do'kon” o'yini Sotuvchi va xaridor rollari orqali bolalar savdo madaniyati, hisob-kitob va muomala ko'nikmalarini o'rganadilar.

“Maktab” o'yini O'qituvchi va o'quvchi rollari bolalarda ta'limga hurmat va pedagog kasbiga qiziqish uyg'otadi. “Quruvchi” o'yini Bu o'yin orqali bolalar mehnatsevarlik, jamoada ishlash va bunyodkorlik tushunchalarini o'zlashtiradilar. “Oshpaz” o'yini Ovqat tayyorlash jarayoni orqali bolalarda gigiyena, mehnat va mas'uliyat hissi rivojlanadi. Nutq rivojlanishiga ta'siri Rolli o'yin davomida bola muloqotga kirishadi, savol beradi, javob qaytaradi va o'z fikrini ifodalaydi. Bu esa: lug'at boyligini oshiradi; to'g'ri talaffuzni shakllantiradi; dialogik nutqni rivojlantiradi; ijtimoiy muloqot madaniyatini mustahkamlaydi. Ota-ona va tarbiyachining hamkorligi Kasblar bilan tanishtirish faqat bog'cha bilan cheklanmasligi kerak. Ota-onalar ham uy sharoitida bolalar bilan rolli o'yinlar tashkil etishi zarur. Masalan, ota-ona bolaga: “Sen bugun shifokorsan”, “Sen o'qituvchi bo'lasan”, “Sen oshpaz bo'lib ovqat tayyorlaysan” kabi o'yinlar orqali kasblarni tushuntirishi mumkin. Bu esa oilaviy tarbiyaning samaradorligini oshiradi.

Rolli o'yinlar orqali bolalarni kasblar bilan tanishtirish maktabgacha ta'lim tizimining muhim va dolzarb pedagogik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan maktabgacha yosh davrida bolaning dunyoqarashi, qiziqishlari, nutqi va ijtimoiy munosabatlarga kirishish ko'nikmalari shakllana boshlaydi. Shu davrda bolaga kasblar haqida dastlabki tushunchalarni berish, mehnatga hurmat ruhida tarbiyalash va jamiyatdagi turli faoliyat turlarining ahamiyatini anglatish kelajakdagi shaxsiy rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Rolli o'yinlar esa bu

jarayonni tabiiy, qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi. O'yin bola hayotining ajralmas qismi bo'lib, u orqali bola atrofdagi olamni o'rganadi, kattalarning faoliyatiga taqlid qiladi va turli ijtimoiy rollarni sinab ko'radi. Ayniqsa, “Shifokor”, “O'qituvchi”, “Quruvchi”, “Oshpaz”, “Sotuvchi”, “Uchuvchi”, “Fermer” kabi kasblarni rolli o'yinlar orqali sahnalashtirish bolalarda ushbu kasblarga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bola o'yin davomida nafaqat kasbning nomini biladi, balki uning vazifasi, jamiyatdagi o'rni va inson hayotidagi ahamiyatini ham tushunib boradi. Bu esa unda mehnatga hurmat, mas'uliyat va intilish hissini shakllantiradi.

Rolli o'yinlarning yana bir muhim jihati shundaki, ular bolalarning nutqini rivojlantirishga kuchli ta'sir ko'rsatadi. O'yin davomida bola muloqot qiladi, savol beradi, javob qaytaradi, o'z fikrini ifodalaydi va dialog qurishga o'rganadi. Natijada lug'at boyligi ortadi, to'g'ri talaffuz shakllanadi, nutq ravonligi va muloqot madaniyati rivojlanadi. Shu bilan birga, mustaqil fikrlash, vaziyatni tahlil qilish va muammoni hal qilish ko'nikmalari ham shakllanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rolli o'yinlar orqali berilgan bilimlar bolalar xotirasida uzoq muddat saqlanadi, chunki bu jarayon hissiy tajriba bilan bog'liq bo'ladi. Bola o'zi ishtirok etgan faoliyatni chuqurroq anglaydi va tezroq o'zlashtiradi. Shu sababli rolli o'yinlar oddiy ko'ngilochar mashg'ulot emas, balki kuchli pedagogik vosita hisoblanadi.

Bu jarayonda tarbiyachi, pedagog va ota-onaning hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Ta'lim muassasasida boshlangan kasbga yo'naltirish ishlari oilada davom ettirilsa, natija yanada samarali bo'ladi. Uy sharoitida ham ota-onalar bolalar bilan turli kasblarga oid o'yinlar tashkil etishi, ularni real hayotdagi mehnat jarayonlari bilan tanishtirishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, rolli o'yinlar orqali bolalarni kasblar bilan tanishtirish ularning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali pedagogik usuldir. U bolalarda kasbga qiziqish uyg'otadi, nutq va tafakkurni rivojlantiradi, ijtimoiy faollikni oshiradi hamda mehnatsevarlik va mas'uliyat kabi muhim sifatlarni tarbiyalaydi. Demak, rolli o'yinlarni ta'lim jarayonida tizimli va maqsadli qo'llash orqali kelajakda ongli ravishda kasb tanlay oladigan, ma'naviy barkamol va jamiyatga foydali avlodni tarbiyalash mumkin.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'limga oid PQ qarorlari.
4. Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.
5. Hasanboyeva O. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent, 2020.
6. Jumayev A. Xalq pedagogikasi asoslari. – Toshkent, 2018.
7. Safarova R. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent, 2019.
8. Yo'ldoshev B. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2021.
9. Vygotskiy L.S. Bola psixologiyasi asoslari.
10. Montessori M. Bolalar tarbiyasi va rivojlanishi nazariyasi.